

**Висновки Верховного Суду України, викладені у рішеннях,
прийнятих за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення
з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 111¹⁶ ГПК України,
за II півріччя 2013 р.**

Спори про укладення, зміну, розірвання договорів

За змістом ч. 2 ст. 10 Закону України від 10 квітня 1992 р. № 2269-ХП «Про оренду державного та комунального майна» договір оренди державного майна має відповідати Типовому договору оренди відповідного майна, затвердженому наказом Фонду державного майна України.

Зокрема, умовами Типового договору оренди цілісного майнового комплексу державного підприємства (структурного підрозділу підприємства), затвердженого наказом Фонду державного майна України від 23 серпня 2000 р. №1774, передбачено, що перегляд на вимогу орендодавця орендної плати з підстав зміни Методики розрахунку орендної плати за державне майно та пропорцій її розподілу, затвердженої Кабінетом Міністрів України, змін централізованих цін і тарифів, прийнятих пізніше, ніж укладений договір, та в інших випадках є підставою для зміни орендної ставки за користування цілісними майновими комплексами і не свідчить про недопустимість зворотної дії в часі актів цивільного законодавства (постанова Верховного Суду України від 20 серпня 2013 р. у справі №3-19гс13).

Спори про визнання правочинів недійсними

Договір, укладений не уповноваженою на те особою, визнається недійсним з підстав, передбачених ст. 215 ЦК України (постанова Верховного Суду України від 20 серпня 2013 р. у справі № 3-1 бгс13).

Застосування позовної давності

1. Сама по собі обізнаність прокурора та Фонду державного майна України про наявність оспорюваних правочинів не є підставою для висновку про пропуск строку позовної давності та необхідність застосування положень ст. 267 ЦК України, тому неправомірною є відмова суду прокуророві у задоволенні позовних вимог у зв'язку з пропуском строку позовної давності, оскільки прокурор і позивач не є сторонами оспорюваних угод та були позбавлені права під час судового розгляду перевірити повноваження осіб, які уклали ці правочини (постанова Верховного Суду України від 20 серпня 2013 р. у справі № 3-18гс13).

2. Відповідно до ч. 2 ст. 260 ЦК України порядок обчислення позовної давності не може бути змінений за домовленістю сторін, відтак, суди обґрунтовано визнали положення п. 7.2 договору (в якому сторони фактично змінили порядок обчислення позовної давності за вимогами про стягнення пені за прострочену суму, встановивши, що строк позовної давності за вимогами про

стягнення неустойки починає свій перебіг не з моменту прострочення платежу, а з дати, що визначається шляхом зворотного підрахунку шести місяців від дати звернення постачальника з позовом) недійсними і такими, що суперечать вимогам ч. 2 ст. 260, ст. 261 ЦК України та ч. 6 ст. 232 ГК України (постанова Верховного Суду України від 28 січня 2014 р. у справі № 3-39гс13; постанова Верховного Суду України від 28 січня 2014 р. у справі № 3-40гс13).

Спори щодо виконання господарських зобов'язань. Відповідальність за порушення зобов'язань

1. Відповідно до ч. 1 ст. 546 ЦК України виконання зобов'язань може забезпечуватися, зокрема, і неустойкою. Умовами договору сторони передбачили, що у разі порушення терміну поставки продукції застосовується неустойка у вигляді пені, що становить 2 % від вартості непоставленого (недопоставленого) в строк товару за кожен день прострочення поставки товару. Проте порушення строку поставки товару не перетворює неустойку на пеню за порушення грошового зобов'язання, так само, як і обов'язок постачальника поставити товар не стає грошовим зобов'язанням. За таких обставин не можна обмежувати пеню подвійною обліковою ставкою Національного банку України, посилаючись при цьому на норми Закону України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» і ч. 3 ст. 549 ЦК України.

У разі якщо належні до сплати штрафні санкції надмірно великі порівняно зі збитками кредитора, суд має право зменшити розмір санкцій відповідно до ч. 1 ст. 233 ГК України. Схоже правило міститься у ч. 3 ст. 551 ЦК України, згідно з якою розмір неустойки може бути зменшений за рішенням суду, якщо він значно перевищує розмір збитків та за наявності інших обставин, які мають істотне значення (постанова Верховного Суду України від 3 грудня 2013 р. у справі № 3-35гс13).

2. У разі якщо умовами укладеного між сторонами договору розмір процентів за користування продавцем чужими грошовими коштами не встановлено, помилковим буде нарахування та стягнення з відповідача із застосуванням аналогії закону на підставі приписів ст.ст. 536, 692, 1048 ЦК України процентів за користування чужими грошовими коштами у зв'язку з неналежним виконанням зобов'язань з оплати товару, одержаного за договором поставки.

Оскільки договори поставки і договори позики є різними за своєю правовою природою та регулюють різні види цивільних правовідносин, а аналогію закону можна застосовувати виключно у разі подібності спірних нерегульованих відносин, застосування до договору поставки положень про договір позики (зокрема ст. 1048 ЦК України) є безпідставним (постанова Верховного Суду України від 2 липня 2013 р. у справі № 3-11гс13, постанова Верховного Суду України від 20 серпня 2013 р. у справі № 3-22гс13).

3. Вимога про списання заборгованості на підставі Закону України від 12 травня 2011 р. № 3319-VI «Про деякі питання заборгованості за спожитий природний газ та електричну енергію» відповідає положенням ст. 16 ЦК

України та ст. 20 ГК України, якими передбачено можливість захисту прав та інтересів у спосіб, встановлений законом або договором (постанова Верховного Суду України від 15 жовтня 2013 р. у справі № 3-29гс13).

4. Стягнення з постачальника суми попередньої оплати, перерахованої за договором на поставку природного газу, не вважається грошовим зобов'язанням у розумінні ст. 625 ЦК України.

За такі дії постачальник несе відповідальність, передбачену ч. 3 ст. 693 ЦК України, коли на суму попередньої оплати нараховуються проценти відповідно до ст. 536 цього Кодексу від дня, коли товар мав бути переданий, до дня фактичного передання товару покупцеві або повернення йому суми попередньої оплати. Договором може бути встановлено обов'язок продавця сплачувати проценти на суму попередньої оплати від дня одержання цієї суми від покупця (постанова Верховного Суду України від 15 жовтня 2013 р. у справі № 3-30гс13).

Спори, що виникають із договорів найму (оренди), лізингу

1. Правові наслідки невиконання зобов'язань при припиненні договору фінансового лізингу передбачено нормами Закону України від 16 грудня 1997 р. № 723/97 «Про фінансовий лізинг», а отже, за таких обставин помилковим буде застосування положення ст. 785 ЦК України, що передбачає стягнення неустойки в розмірі подвійної плати за користування річчю за час прострочення у разі неповернення наймодавцеві предмета найму (постанова Верховного Суду України від 17 вересня 2013 р. у справі № 3-25гс13).

2. Відповідно до ч. 4 ст. 653 ЦК України сторони не мають права вимагати повернення того, що було виконано ними за зобов'язанням до моменту зміни або розірвання договору, - якщо інше не встановлено договором або законом.

Таким чином, після розірвання в односторонньому порядку договору лізингу та повернення лізингоодержувачем спірного предмета лізингодавець не має права вимагати оплати цього предмета (постанова Верховного Суду України від 1 жовтня 2013 р. у справі № 3-28гс13).

3. У разі розірвання договору лізингу вимоги лізингодавця щодо стягнення з лізингоодержувача в складі заборгованості за лізинговими платежами такої складової частини лізингового платежу як відшкодування вартості цього майна, яке залишилося у власності позивача, є безпідставними (постанова Верховного Суду України від 29 жовтня 2013 р. у справі №3-31гс13).

Спори, що виникають із кредитних правовідносин

Частиною 2 ст. 58 Закону України «Про банки і банківську діяльність» (у редакції, чинній на момент виникнення між сторонами спірних правовідносин) встановлено, що банк не відповідає за невиконання або несвоєчасне виконання зобов'язань, зокрема, у разі оголошення мораторію на задоволення вимог кредиторів. Протягом дії мораторію не нараховуються неустойка (штраф, пеня),

інші фінансові (економічні) санкції за невиконання чи неналежне виконання зобов'язань перед кредиторами та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) (п. 2 ч. 3 ст. 85 Закону України «Про банки і банківську діяльність») (постанова Верховного Суду України від 2 липня 2013 р. у справі № 3-12Гс13).

Спори, що виникають із корпоративних правовідносин

Виявлення факту підробки підпису одного з учасників товариства на протоколі зборів цього товариства про внесення змін до установчих документів має правове значення, зважаючи на таке.

За змістом положень ч. 5 ст. 8, ч. 11 ст. 29 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців» (у редакції, чинній на момент виникнення між сторонами спірних правовідносин) установчі документи юридичної особи, а також зміни до них, викладаються письмово, прошиваються, пронумеровуються та підписуються засновниками (учасниками) або уповноваженими особами, якщо законом не встановлено інший порядок їх затвердження. Справжність підписів засновників (учасників) або уповноважених осіб на установчих документах повинна бути нотаріально засвідчена, а засновницькі договори - нотаріально посвідчені. У випадках, передбачених законом, установчі документи повинні бути погоджені з відповідними органами державної влади. Державний реєстратор має право залишити без розгляду документи, подані для проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи, зокрема якщо: документи не відповідають вимогам, встановленим ч.ч. 1, 2, 4, 6, та 7 ст. 8, ч. 5 ст. 10 та ч. 21 ст. 22 цього Закону; документи подано особою, яка не має на це повноважень (постанова Верховного Суду України від 10 вересня 2013 р. у справі № 3-20Гс13).

Спори, що виникають із земельних правовідносин

1. Якщо на орендованій земельній ділянці з дозволу орендодавця орендарем зведено нерухоме майно, яке згодом продано третім особам, то після переходу права власності на об'єкт нерухомого майна до набувача цього майна переходять і ті права на відповідну земельну ділянку, на яких вона належала відчужувачу, - право власності або право користування.

Оскільки законодавством передбачено можливість дострокового розірвання договору оренди за рішенням суду на вимогу однієї зі сторін договору в разі, якщо фактичне користування земельною ділянкою та зведеною на ній будівлею здійснює її новий власник, а попередній землекористувач добровільно відмовився від права користування цією земельною ділянкою, на вимогу орендаря орендодавець зобов'язаний погодитися на розірвання договору оренди земельної ділянки та прийняти цю земельну ділянку (постанова Верховного Суду України від 20 серпня 2013 р. у справі № 3-15Гс13).

2. Відповідно до ст.ст. 21, 30 Закону України «Про оренду землі», ст. 24 Закону України «Про плату за землю» та ст.ст. 628, 632 ЦК України законодавча зміна нормативної грошової оцінки землі може бути підставою для зміни розміру орендної плати в односторонньому порядку, якщо це погоджено сторонами у договорі (постанова Верховного Суду України від 20 серпня 2013 р. у справі № 3-21гс13).

3. Нормативна грошова оцінка земель є основою для визначення розміру орендної плати, а зміна нормативної грошової оцінки земельної ділянки є підставою для перегляду розміру орендної плати (постанова Верховного Суду України від 3 грудня 2013 р. у справі № 3-34гс13).

Спори про відшкодування шкоди

За змістом ч. 2 ст. 48, ч. 1 ст. 49, ст. 110 ВК України забір води без дозволу на спеціальне водокористування є самостійною підставою для*¹ нарахування та відшкодування збитків за п.п. 1.2, 9.1 Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів, затвердженої наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 20 липня 2009 р. № 389, і не поєднується з іншими діями, зокрема забрудненням підземних вод, за яке також встановлено самостійну відповідальність (постанова Верховного Суду України від 3 вересня 2013 р. у справі № 3-26гс13).

Справи про банкрутство

Згідно з абз. 2 ч. 4 ст. 12 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» встановлено загальну заборону на нарахування штрафу і пені протягом часу дії мораторію на задоволення вимог кредиторів, і її зміст не обмежується припиненням заходів забезпечення конкурсних вимог. Тому упродовж дії мораторію неустойка за невиконання поточних грошових зобов'язань не нараховується (постанова Верховного Суду України від 1 жовтня 2013 р. у справі № 3-27гс13).